

TÜRKİYE'DE ÇOCUĞUN “İSTİSMARI” VE İSTİSMAR VAKALARININ ÖĞRETTİKLERİ

Emrah KIRIMSOY / Sosyal Hizmet Uzmanı Gündem Çocuk Derneği

24

Çocukları özellikle cinsel açıdan hedef alan ve sömüren eylemlere dair vakalar, son dönemde ardi ardına yine gündeme oturdu. Bu vakaların ortaya çıkış mekanlarına, faillerine, vakaların oluş şekillerine, sürelerine, duyulma biçimlerine dair birçok aktör, birçok alanda konuştu. Bazı davalar açıldı, hızlıca davalarda birer “fail” uzun süreli cezalar aldı. Bir sonraki istismar¹ vakasına kadar “adalet tahsis edildi”(!). Çocuğun istismarı sorunu çözüldü (mü?).

Karaman’da Ne Olmuştu?

45 çocuğun Karaman’da bakım hizmeti veren kurumlarda akıl almaz bir biçimde cinsel şiddet gördüğünü medya aracılığıyla öğrendik. Karaman Cumhuriyet Başsavcılığı, tecavüz vakalarından 8’inin Karaman İmam Hatip Okulu, İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği’ne bağlı (KAİMDER), 2 tanesinin Ensar Vakfı’na bağlı evlerde gerçekleştiği yönünde iddianame hazırladı. Bu süreçte başta dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olmak üzere üst düzey pek çok yetkili ve aktör; Ensar Vakfı’nda çocuklara yönelik gerçekleşen cinsel istismar olayı ile ilgili olarak “...bir kere rastlanması, kurumları karalamak için gerekçe olamaz” şeklinde açıklamalar yaptı. Birçok platformda vaka ile ilgili tartışmalar sürerken ilk duruşma 20 Nisan’da Karaman Ağır Ceza Mahkemesi’nde görüldü.

¹ İstismar, sözlük anlamıyla iyi niyeti kötüye kullanma ve sömürme anlamına gelen bir sözcüktür. (Türk Dil Kurumu)

Sabah başlayan duruşma, akşam üzeri “fail”e 508 yıl hapis cezası verildiğine dair kararın açıklanması ile sonlandı.

“Hızlı ama kötü hukuk dersi” şeklinde özetlenebilecek duruşma ise Karaman olayının Türkiye’de ne ilk ne de son olacağına işareti verdi. Öyle ki her ne kadar çocuğa özgü adalet sisteminde hızlı bir yargılamanın önemi ve gereği açık olsa da; duruşmanın başında hakimin yargılama daha başlamadan karar verdiğini ima etmesi, çocukların ailelerine çocuklarına olanlarla ilgili –çocukları ve aileleri korumak için- bazı bilgilerin verilmesine ihtiyaç duyulmadığını belirtmesi, müdahillik taleplerinden bazılarını kabul edip bazılarını kabul etmemesi, adil yargılamanın en önemli ilkeleri arasında olan savunma hakkına dair bazı talepleri geri çevirmesi gibi durumlar oldukça düşündürücü ve endişe verici oldu. Duruşma öncesi ilçe ve adliye önündeki güvenlik önlemleri ile duruşma salonunun katılımcı, vekil ve izleyiciler için çok sıkışık ve havasız olması da süreci zorlaştıran konular arasında idi.

Çocukların fiziksel, duygusal ve/veya cinsel olarak sömürülmesi anlamına gelen çocuk istismarı kavramsallaştırması; çocuğu nesneleştiren, çocukla hiyerarşik ilişkiyi ve çocuk üzerinde tahakküm kurmayı mümkün

kılan yaklaşımın, şiddete dönüşmesidir. Öyle ki tarihsel süreç, ideolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamlar; çocuğu hak temelli bir birey olarak görmekten uzaklaşıp çocuk üzerinde kimin, neden, nasıl, nerede ve ne zaman karar sahibi olduğunu belirliyor. Yetişkinlerin “yetişkin olmayan- reşit olmayan” çocuk üzerinde “kendilerine atfettikleri” karar verme gücü ve erkini kötüye kullanmaları yani yetişkinlerin tahakkümü; çocuğu nesneleştiren ve mülkiyeti altında gören yaklaşımdan besleniyor. Buna da çoğunluk, cinsiyetçilik, muhafazakarlık, güvenlik, dayatma, tek tipleştirme, hegemonya kurma kaygıları ve tabii ki ezberler zemin hazırlıyor. Dolayısıyla çocuğun sömürülmesi ve çocuğa karşı şiddet arasında doğrudan bir ilişki bulunuyor.

“Fiziksel gücün ve erkin, tehdit mahiyetinde veya fiili olarak, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme bozukluğu veya yoksunluğu gibi sonuçlara yol açan veya böyle sonuçlar vermesi muhtemel biçimlerde kasıtlı kullanımı”² olarak tanımlanan şiddet, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de özel işaret edilen sorunsallardan biridir. Madde 19 doğrudan istismar ve ihmali ele alırken, madde 37 işkenceyi veya zalim, insanlık dışı ve küçük düşürücü diğer davranışları ve cezaları yasaklıyor. Madde 39 ise her tür şiddet mağduru çocuğun rehabilitasyonu için çağrıda bulunuyor.

“Madde 19.

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmali ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.”

Karaman Olayından Öğrendiklerimiz

Karaman olayı tekrar gösterdi ki Türkiye, çocukların haklarını koruyamıyor, çocuklara yönelik yükümlülüklerini yerine getiremiyor. Oysa taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye göre devlet çocuk haklarını korumakla yükümlü. Devlet bu sözleşmeyi iç hukukuna da alarak bu yükümlülüğü yerine getireceğini taahhüt etti. Buna göre de ASPB’yi (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) koordinatör olarak tanımlıyor. Halbuki olayın üzerine ASPB’nin vahim açıklamalar yapması dışında bir harekete geçmediğini görüyoruz.

Çocuklara yönelik bakım, eğitim, sağlık vb. tüm diğer hizmetlerin koordinasyonundan devlet sorumludur. Devlet, bunları kimi zaman farklı bakanlıkların görev tanımları arasında tanımlasa da bu noktada ASPB’nin koordinatör olduğu nettir. Dolayısıyla ASPB’nin doğrudan sorumlu olduğunu unutmamak ve yaşananlara bakılırsa Bakanlığa da sürekli hatırlatmak gerekiyor. Nitekim ASPB’nin kuruluş ve görevlerinin belirtildiği KHK’nin 2. Maddesinde “Çocukların her türlü ihmali ve istismardan korunması” ve diğer görevleri yanında “kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin, belirlenen ilke, usul ve standartlar çerçevesinde denetimini yapmak” görevi bulunur.

Sosyal refah sistemlerinde bakım hizmeti ile ilgili yerel yönetimlerin, sivil toplum örgüt-

² UNVAC (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması, 2006) (<http://www.unviolencestudy.org/>)

lerinin ve özel kuruluşların hizmet üretimine dair uluslararası örnekler ve iyi uygulamalar çoktur. Ancak söz konusu hizmetin ilkeler, esaslar ve denetim mekanizmalarının bir bütün olarak yapılandırılmaması kabul edilemez. Hizmet yürütücüsü farklı olsa da bu, devletin sorumluluğunu devredebiliyor olduğu anlamına gelmez.

Barınma hizmetine gereksinim duyanlarla hizmeti sunanlar arasında hiyerarşik bir ilişki oluşması kabul edilemez. Devlet yoksulluk ve yoksulluk içerisindeki kişilerin, ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur ve bunu bir lütuf haline getiren yapıların oluşmasını engellemekten sorumludur.

Tüm kapalı kurumlar, yapılar şiddet üretir. Bu sosyal psikoloji alanında kanıtlanmış bir bilgidir. İnfaz kurumları olsun, bakım kurumları olsun, eğitim kurumları olsun kapalı bir yapıya bürünme refleksi içindedir. Böylesi yapılarda oluşan iktidar ve güç ilişkileri hiyerarşik ilişkilere ve doğal olarak şiddete dönüşür. Bunun önlenmesi için kurumların topluma açılması şarttır. Bunun için öncelikli adım bağımsız izleme mekanizmaları geliştirilmesidir.

Çocuğun istismarı gibi tüm hak ihlallerinde sorumluluk zinciri kritik bir kavramdır.

Adaletin sağlanmasında da sorumluluk zincirine bakmamız gerekir. Sorumluluk zincirinde de birbiriyle ilişki kişi, kurumları görmemiz gerekiyor. Cinsel şiddeti gösteren kişinin bağlı olduğu kurumun, bu kurumun bağlı olduğu sistem, yasalar.. Bunları gözardı etmek mümkün değil.

Karaman olayında Ensar Vakfı ve Kaimder'in ismi çokça geçti. Çünkü olayda doğal olarak bir sorumlulukları var. Sorumluluklarını da şu sorular açıkça gösteriyor: Olayın olmaması için neler yapmış? Çocuklarla çalışma ilkeleri var mı? Çocukları korumaya yönelik mekanizması var mı? Çocuklar herhangi bir ihlal durumunda Vakfa neden başvuramamışlar? 4 yıl süren bu olayı, kurumsal yapılar nasıl olmuş da fark

edememiş? Burada unutulmaması gereken konu; çocuklarla çalışanların rahat davranma, önlemleri keyfi olarak alma veya kafalarına göre kurallar koyma veya koymama lüksü yok! Dolayısıyla bu olayda da sorumluluk tek bir fail üzerine yıkılarak açıklanamaz.

Bakanlık dahil olmak üzere çeşitli kişi ve kurumların, olayda sorumluluğu olan kurumların bugüne kadar yapmış oldukları "önemli" çalışmaları öne çıkartmaları bu noktada odağı çocuklardan uzaklaştırmıştır. Çocukları değil sistemi koruyan bu yaklaşımdan uzaklaşmalıdır.

Dolayısıyla sadece cinsel şiddetin uygulayıcısını cezalandırıp bu tür olayların bir daha tekrarlanmamasını sağlamak mümkün değil. Yani sadece fail ile ilgili ceza süresini 508 yıla çıkarmak bir işe yaramaz. Adalet bu değildir. Adalet zarar görenlerin, başlarına gelenlerden dolayı kendilerini suçlamaktan vazgeçtikleri, olayın neden ve sonucu hakkında bilgilendirildikleri, yaşadıkları travmanın iyileşmesinin sağlandığı ve bunun kendilerinin olduğu kadar başkalarının da başına bir daha gelmeyeceğini bildiklerinde sağlanır. Bu da cezasızlık kültürünün sona ermesi ile mümkündür.

Çocukların gördüğü cinsel şiddetin 2012 yılından bu yana yani tam 4 yıldır sürdüğü belirtiliyor. 4 yıl yani yaklaşık 1460 gün! Bu, çocukların seslerini duyurabilecekleri, destek alabilecekleri hak arama mekanizmalarının olmadığı zaten gösteriyor. Ancak ürkütücü olan hiç mi kimse fark etmedi? Oysa fark edilmemesi mümkün değil.

En kritik noktalardan biri de olaydan etkilenen 45 çocuktan bahsedilmesine rağmen sadece 10 çocukla ilgili bir iddianame hazırlandı. Oysa bu süreçten etkilenen ne sadece haklarında iddianame bulunan 10 çocuk, ne iddianame hazırlanmayan 35 çocuk. Etkilenen Türkiye'deki tüm çocuklar ve yetişkinlerdir.

Karaman olayının açığa çıkmasında bir psikoloğun bildirim yükümlülüğünü (suçu ihbar yükümlülüğü) yerine getirmesi ile olayın açığa çıkmaya başladığı ve savcının soruşturma sürecini başlattığını görüyoruz. Her iki aktörün de eylemi taktire şayan hale geliyor. Aslında her ikisi de "sadece" görevini yapmış olsalar da, günümüzde bu ne yazık ki nadir olduğu için şaşırtıcı oluyor. Bu durum da bize çocuğa özgü adalet sisteminin her şeye rağmen iyi işleyebileceğine dair bir umut veriyor.

Olayın kamuoyuna duyurulması konusunda medyanın rolü de çok önemlidir. Birgün muhabiri Serbay Mansuroğlu'nun haberi olmasaydı, bu olay belki hiç duyulmayan ve bilinmeyen sayısız olaydan biri olacaktı. Halbuki bir ihlalin önlenmesi önce mevzunun görünür kılınması ile mümkün. Haberde çocukların kişisel bilgilerinin paylaşılmaması konusunda gösterilmiş olan hassasiyet de çocukları koruyan bir durum oldu.

Olayın ardından çocuğun insan haklarına odaklanan örgütlerin ortak bir yaklaşımla konuya dair tepkilerini göstermeleri, dayanışma içerisinde olmaları ve davayı takip için hazırlıklar da önemli bir kazanımdır. Ancak bu tür vakalara karşı daha güçlü dayanışma zeminlerine ihtiyaç olduğu da açıktır.

Bu yüzden devlet, sadece sorunlar çözülmez hale geldiğinde harekete geçen ve onarılması zor ve kimi zaman da imkansız durumlara yönelik harekete geçme reaksiyonundan vazgeçmeli, insan haklarına dayalı önleyici bir strateji geliştirmelidir. Bu stratejinin de sosyal hizmetin insan hakları ve onurunu koruma ve sosyal adaletin tahsisine yönelik ilke ve değerlerini gözetmesi şarttır. Bu noktada alanla ilgili sendikaların, meslek odalarının, sivil toplum örgütlerinin ve en önemlisi çocukların sürece dahil olmaları gerektiği de açıktır. Kısaca çocukları koruyan ve kollayan bir çocuk koruma sistemine ve bu sistemin bağlı olduğu bütüncül ve hak temelli

bir çocuk politikasına ihtiyaç var. Bu noktada önleyici çalışmalar arasında şu anda MEB'de tartışılmaya başlanan "okul sosyal hizmeti" kavramını da gündemde tutmak önemlidir. Okul sosyal hizmeti barınma olanağı sunsununması ilgili eğitim ortamlarında çocukların desteklenmesine, sorunlara doğru zamanda ve doğru yöntemlerle müdahale edilmesine ve de en önemlisi önleyici çalışmalar yapılabilmesine olanak sağlayacak bir alandır.

Bu noktada bir dizi sorunun cevabını bulmamız gerekiyor: Cinsel şiddetten doğrudan ve dolaylı etkilenen çocuklar ne düşünüyor, ne istiyor? Çocuklara yönelik psiko sosyal destek çalışmaları yapılıyor mu? Onarım süreci nasıl işletilecek? Böylesi bir olayın bir daha tekrarlanmaması için mikro, mezo ve makro düzeyde neler yapılacak? Yasal, örgütsel ve personel gibi boyutlarda değişiklikler yapılacak mı? Öyle ki eğer bu soruların cevaplarını aramazsak ve çocuklara karşı şiddetin kök nedenlerine (çocuğu nesneleştiren ve üzerinde tahakküm kurulabilecek bir nesne olarak gören çarpık çocuk algısı, cinselliği marjinalleştiren ve tabu haline getiren muhafazarlık, erkek egemen toplum yapısı, yoksulluk, yoksunluk vb..) yönelik çalışmazsak, Karaman gibi vakalarla tekrar tekrar karşılaşacağımız da açık.

Unutulmamalıdır ki çocuklar, kendine özgü gelişimsel özellikleri, özel korunma gereksinimi ve kendisi hakkında verilen kararlara katılımı önündeki engellerin -yetişkinlere oranla daha fazla olması nedeniyle, "şiddete karşı" daha açık ve savunmasız durumdalar. Onların onurlu, saygın, özgür, eşit ve adil bir yaşam yaşamaları, yapabilirlikleri ve kendilerini gerçekleştirilmeleri önündeki en büyük tehdit ise şiddettir. Ancak şiddet çocukların değil, çocukları hedef alan bir sorundur! Dolayısıyla çocuğa karşı şiddete karşı bütüncül olmayan müdahalelerin ve olan bitenleri normalleştirmenin, çocuğun insan hakları açısından en önemli tehdit ve tehlike olduğu da ortadadır.

